

Спеціалізованій вченій раді 26.055.078
Державного торговельно-економічного
університету
(0256, м. Київ, вул. Кіото, 19)

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертаційну роботу Курносенко Анастасії Олександрівни

на тему:

«СОЦІАЛЬНИЙ КАПІТАЛ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ МЕРЕЖЕВОЇ ЕКОНОМІКИ»

подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії

за спеціальністю 051 – Економіка

доктора економічних наук, професора

Новікової Наталі Леонідівни

Актуальність теми та загальна характеристика роботи. В сучасних умовах стрімкого розвитку мережевої економіки, поглиблення інтеграційних та глобалізаційних процесів, проблема формування та ефективного використання соціального капіталу підприємства за рівнем вагомості, станом вивчення та ступенем дискусійності у розумінні сутності, методів та моделей реалізації набуває вагомого значення.

Особлива актуальність дослідження у обраній сфері пов'язується з тією роллю, яку відіграє соціальний капітал підприємства в умовах війни та перспектив повоєнного відновлення України. Перед підприємницьким сектором постають відповідальні завдання формування високих стандартів ведення бізнесу, формування корпоративної культури та соціальної відповідальності з метою забезпечення інклюзивного економічного розвитку України.

У зв'язку з означеним вище необхідно аналізувати й враховувати успішні практики використання ефективного інструментарію соціального капіталу підприємства, переглянути усталені підходи до його методів оцінки. В цілому, розвиток соціального капіталу повинен оцінюватись з точки зору стейкхолдерської моделі управління, а саме створення цінності для всіх зацікавлених сторін.

Враховуючи те, що означена проблематика є недостатньо висвітленою в теоретичних та прикладних аспектах, тема дисертаційного дослідження Курносенко Анастасії Олександрівни «Соціальний капітал підприємства умовах мережевої економіки» за ступенем актуальності є надзвичайно важливою та своєчасною.

Зв'язок теми дисертації з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота Курносенко А. О. виконана згідно плану науково-дослідної роботи Державного торговельно-економічного університету. Зокрема, результати дослідження представлено в темах: “Підприємницький потенціал в системі національної безпеки” (номер державної реєстрації 0124U001631). Здобувачкою запропоновано методологію оцінки стану та ефективності соціального капіталу підприємства в розрізі формування його потенціалу та перспектив реалізації); “Системи оцінювання економічної ефективності захисту корпоративної інформації” (номер державної реєстрації 0121U110908). Здобувачкою визначено, що формалізація соціального капіталу за допомогою цифрових продуктів викликає необхідність у посиленні заходів захисту корпоративної інформації, надані рекомендації щодо цього в контексті оптимізації роботи з персоналом; “Оцінка соціально-економічного потенціалу підприємства” (номер державної реєстрації 0121U114374) Курносенко А.О. сформовано методичку експрес діагностики соціально-економічного потенціалу підприємства, ідентифіковано показники в межах соціального потенціалу.

Ознайомлення з рукописом дисертації та публікаціями здобувачки дозволяє зробити висновок про обґрунтованість наукових положень дослідження. У дисертації знайшла широкого використання система загальнонаукових та спеціальних методів дослідження: аналізу та синтезу, індукції і дедукції, узагальнення, порівняння, опитування, абстракції, діалектичний, системний, економіко-статистичний.

Отримані автором наукові результати мають високий ступінь обґрунтованості, що підтверджується також узагальненням значної кількості фундаментальних праць вітчизняних та закордонних науковців, використанням статистичної інформації, достатньою апробацією та впровадженнями у діяльність підприємств, організацій, на міжнародних науково-практичних конференціях та публікаціях.

У роботі визначено низку завдань, реалізація яких дозволила досягти мету дослідження – обґрунтувати напрями та інструменти формування і розвитку соціального капіталу підприємства в умовах мережевої економіки. Вирішення поставлених завдань, коректне застосування відповідного комплексу методів дослідження, ґрунтовна теоретична та статистична база дослідження дозволили забезпечити наукову обґрунтованість наукових положень, висновків та рекомендацій дисертації.

Основні наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані у дисертації, їх наукова новизна.

Вивчення рукопису дисертації, реферату та наукових публікацій здобувача дозволило виокремити найбільш значущі наукові положення дослідження, які визначають його наукову новизну:

Вперше класифіковано моделі соціального капіталу підприємства за ознакою домінування одного із складових його взаємопов'язаних елементів: ідеальна – розвиненість та збалансованість всіх елементів; консервативна – домінування правил (формальних інструкцій); ідеологічна – домінування цінностей; філантропічна – домінування довіри; модель онлайн-мережі -

домінування зв'язків; стратегічно-орієнтовна - елементи збалансовані відповідно до цілей розвитку. Це створює необхідне теоретичне підґрунтя для уніфікації алгоритму підбору інструментів управління ним залежно від ідентифікованої моделі та цілей розвитку підприємства.

Удосконалено: теоретичні основи дослідження концепції соціального капіталу шляхом періодизації еволюції теорії соціального капіталу та виокремлення етапів за критерієм оформлення теоретичних положень та практичного інструментарію: латентний (накопичувальний характер стосовно уявлення про теорію соціального капіталу без конкретизації поняття), концептуалізації (введення в науковий обіг поняття “соціальний капітал”), конвергенції та прагматизації (результат розвитку та реалізації дослідницьких програм), що розширює розуміння концепції соціального капіталу та окреслює актуальні напрями подальших наукових розвідок; класифікацію соціального капіталу підприємства, яка на відміну від існуючих передбачає його поділ за характером існування (усвідомлений та латентний), за рівнем збалансованості (збалансований та незбалансований), за станом управління (потенційний та реалізований), що поглиблює розуміння сутності соціального капіталу та його проявів і формує основу для формування системи управління ним на підприємстві; підхід до комплексного оцінювання соціального капіталу на засадах принципів ієрархії, структуризації, динамічності, узагальнення, системності, інтегрованості та комплексності, збалансованості та забезпечення довгострокового розвитку, який передбачає дворівневу оцінку соціального капіталу у розрізі макро- та мікросередовища з деталізацією за зовнішнім та внутрішнім соціальним капіталом на мікрорівні та виокремленням потенційної та реалізованої компонент в розрізі окремих елементів соціального капіталу. Сформовано цілі оцінювання в розрізі окремих рівнів методики, відповідну систему показників, джерела їх формування та алгоритми оцінювання, порядок зведення інтегрального індикатора та критерії його оцінювання, що дозволить здійснювати моніторинг соціального капіталу підприємства на постійній основі, виявляти сильні та слабкі сторони в його формуванні, здійснювати горизонтальний аналіз соціального капіталу підприємства та розробляти на цій основі заходи щодо подальшого його розвитку; розуміння взаємозв'язку розвитку соціального капіталу та макроекономічних показників в історичному контексті інституційних передумов формування господарського менталітету, довіри та людського капіталу шляхом систематизації та комплексного застосування наявних методів вивчення економічного розвитку, що включають вимірники окремих елементів соціального капіталу, що дозволило виявити такі закономірності: деструктивні дії владних структур призводять до збільшення рівня недовіри до них; зміна соціального капіталу у кризові періоди в Україні характеризується зростанням довіри до органів захисту та правопорядку, натомість до законодавчої та виконавчої влади довіра не підвищується, що свідчить про їх інституційну неефективність; підприємства як самостійна господарська одиниця можуть коригувати недоліки сформованого господарського менталітету, що в перспективі дозволить не лише формувати стратегії розвитку соціального капіталу в певних умовах функціонування

підприємства, а і розуміти вплив соціального капіталу на розвиток економіки країни; систему інструментів розвитку соціального капіталу підприємства, яка на відміну від існуючих, передбачає їх групування за спрямованістю дії на елементи соціального капіталу (соціально-, ціннісно-, інституційно- та інноваційно-орієнтовні), враховує особливості функціонування підприємства в умовах мережевої економіки, особливості формування соціального капіталу в межах окремих мереж (підприємство-трудоий колектив, підприємство-партнери, підприємство-споживач, підприємство-постачальники, підприємство-кредитно-фінансові установи, підприємство-держава), що дозволить цілеспрямовано обирати інструменти розвитку та нарощення соціального капіталу залежно від його ідентифікованої моделі, рівня розвитку та виду мережі; методологічний підхід до побудови системи управління соціальним капіталом підприємства в умовах мережевої економіки, який на відмінну від існуючих включає мету, завдання, принципи, функції, механізм та етапи управління, передбачає формування інформаційного забезпечення за джерелами та способом формування відповідно до елементів структури соціального капіталу підприємства, впорядкування етапів процесу їх формування, створення орієнтовного набору КРІ, що дозволить регламентувати процедури збору та оброблення інформації для подальшого аналізу, формування рішень щодо розвитку соціального капіталу та врахування соціальної складової у системі контролінгу підприємства;

Набули подальшого розвитку: сутність та характеристики концепту «мережева економіка», що на відміну від існуючих підходів враховує присутність соціального капіталу, а саме конкретизується характер прояву мережевого ефекту у різних моделях взаємовідносин підприємства: в моделях підприємство-трудоий колектив та підприємство-партнери наявний негативний характер впливу мережевого ефекту, в моделях підприємство-споживач та підприємство-адміністрація - позитивний, а в моделях підприємство-постачальники та підприємство-кредитно-фінансові установи він не діє; визначення ролі соціального капіталу у забезпеченні розвитку підприємства в умовах мережевої економіки, що на відміну від наявних підходів розглядає компоненти соціального капіталу як елементи життєздатності мережі, які в свою чергу формалізуються продуктами мережевої економіки, що дозволить поглибити теоретичні розробки у напрямку імплементації положень теорії соціального капіталу та мережевої економіки, а в практичній площині розширити напрями розвитку підприємства на шляху до мережевізації економічних відносин та нарощення соціального капіталу; розуміння взаємозв'язку між розвитком людського та соціального капіталу. Зокрема, з'ясовано, що високий рівень людського капіталу (особливо освітньої компоненти) не забезпечує такий же високий рівень соціального капіталу, що вказує на важливу роль універсальних навичок (так званих *soft skills*), що дозволить вдосконалювати політику підбору персоналу на підприємстві; уявлення щодо розвитку соціального капіталу підприємств України, а саме з'ясовано, що найбільш розвиненим показником потенціалу соціального капіталу є довіра в трудовому колективі, а найменш розвиненим - використання

особистих контактів у досягненні бізнес-цілей; зовнішній соціальний капітал підприємств характеризується невикористаним потенціалом, а внутрішній навпаки; визначені особливості розвитку соціального капіталу на підприємствах в розрізі кількості працівників та організаційної структури, що надає більш чітке уявлення про стан та ефективність розвитку соціального капіталу підприємств в Україні та сприятиме більш виваженому вибору інструментів розвитку його окремих компонентів.

Всі наукові результати, що викладені у дисертації і виносяться на захист, одержані автором самостійно. Достовірність наукових результатів підтверджена необхідним обсягом теоретичних та прикладних досліджень, повною відповідністю поставлених і вирішених завдань сформульованій меті, використанням сучасного інструментарію досліджень.

Значущість результатів дослідження для науки та практики. Наукове значення одержаних результатів полягає в розробленні й обґрунтуванні теоретичних положень, методологічних підходів і прикладних рекомендацій щодо розвитку соціального капіталу підприємства в умовах мережевої економіки.

Проведений аналіз змісту дисертаційної роботи дозволяє стверджувати про отримання Курносенко А.О. нових знань, які оновлюють існуючі теоретико-методичні засади формування соціального капіталу підприємства, систематизації методів його оцінювання та створення необхідного теоретичного підґрунтя для уніфікації алгоритму підбору інструментів управління ним залежно від ідентифікованої моделі та цілей розвитку підприємства.

Результати дисертації набули практичного втілення, зокрема вони використані у роботі ТОВ СП “НІБУЛОН” (довідка №1619/3-24/33 від 23.02.2024 р.), ТОВ “ЄСВ Сервіс” (довідка №47/2 від 09.02.2024 р.), ФГ Сенів Василь Онуфрійович (б/н від 31.12.2021 р.), ТОВ “ДЕЛЬТА ВІЛМАР УКРАЇНА” (довідка б/н від 01 грудня 2023 р.), Спілки підприємців малих, середніх і приватизованих підприємств України (довідка № 5 від 07.03.2024 р.); при викладанні дисциплін в Державному торговельно-економічному університеті та в навчально-методичному процесі під час підготовки опорного конспекту лекцій, проведенні практичних занять, що засвідчують відповідні довідки.

Повнота відображення наукових положень, висновків та рекомендацій в опублікованих автором дисертації працях.

Основні положення та результати дисертації опубліковано у 6 статтях у наукових фахових виданнях, з яких 3 у співавторстві, 3 одноосібні; 11 - тез доповідей у міжнародних науково-практичних конференціях, з яких 4 у співавторстві, 7 одноосібні. Загальний обсяг опублікованих наукових праць становить 3,70 друк. арк.

Відповідність дисертації встановленим вимогам. Представлена дисертація повною мірою відповідає вимогам МОН до такого виду робіт. Структура та викладення матеріалу є чіткими та логічними, науковий стиль подачі матеріалу відповідає рівню дисертації на здобуття наукового ступеня

доктора філософії. Основні положення розкриваються за допомогою рисунків, таблиць, що сприяє їх візуалізації та кращому розумінню.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації. В цілому позитивно оцінюючи представлену роботу, варто висловити зауваження та положення дискусійного характеру, обговорення яких покликане стимулювати наукову думку автора дисертації та учасників процедури її захисту на подальше продукування наукових положень щодо розвитку даного наукового напрямку:

1. В розділі 2.1. дисертації (стор. 95-101) проведено дослідження подій, які автор вважає переломними (кризовими), а саме: 2004 – Помаранчева революція; 2008 – Глобальна світова криза; 2014 – анексія Криму та агресія з боку Російської Федерації на сході України (окупація частини Донецької та Луганської області); 2019 – карантинні обмеження, викликані COVID-19; 2022 – російсько-українська війна. При чому, автор справедливо вказує, що соціальний капітал сприяє розвитку суспільства внаслідок того, що спільні інтереси певного соціуму перетворюються на місцеві ініціативи стосовно покращення умов життя на певній території. Однак автор ніяким чином не виокремлює та не аналізує період реалізації реформ децентралізації та адміністративно-територіального устрою, які з 2014р. впроваджуються в Україні й, на наш погляд, є найвпливовішими з точки зору представленого дослідження. Отже, завдяки результатам реалізації цих реформ відбулась трансформація власності. А власність це домінуючий індикатор формування й накопичення соціального капіталу. Тому доцільно було б врахувати цей фактор в роботі та дослідити як в результаті реалізації означених реформ відбулася передача повноважень, майна, фінансів на місцевий рівень – трансформувалася власність, відносини власності, що прямо вплинуло на процеси формування й накопичення соціального капіталу. Такий підхід посилив би логіку дослідження – тому що такі трансформації створюють інституційну основу для формування й накопичення соціального капіталу, саме на основі довіри, цінностей, зв'язків, правил - тих 4 ключових елементів які виокремлює автор в формулі функції соціального капіталу.

2. В розділі 1.3 дисертації (табл. 1.12) автором запропоновано власний підхід до оцінки ефективності соціального капіталу, в якому вказано рівні (середовище) оцінки - державний, регіональний, галузевий. У зв'язку із означеним вище, доцільно було б включити та проаналізувати рівень громади, як базової ланки адміністративно-територіального устрою України. Отже, й після закінчення війни в Україні буде продовжена робота з реалізації реформ децентралізації та адміністративно-територіального устрою.

Проте, зазначені зауваження мають дискусійний характер з огляду на чітко означені позиції автора з порушеної проблематики, не знижують високого наукового ступеня дисертаційної роботи та не впливають на загальну позитивну оцінку виконаного дослідження.

Загальна оцінка дисертаційної роботи та її відповідність встановленим вимогам. Дисертаційна робота Курносенко Анастасії Олександрівни на тему: «Соціальний капітал підприємства в умовах мережевої економіки» є самостійною, завершеною та цілісною науковою працею. Дисертація якісно збагачує наукові погляди на сукупність теоретичних, методичних та практичних основ формування соціального капіталу підприємства в умовах мережевої економіки. Наукові положення, висновки і рекомендації, що винесено на захист, одержані автором самостійно та є суттєвим внеском у розвиток економічної науки і управління підприємствами.

Наукові публікації та дисертаційна робота виконані Курносенко А.О. із дотриманням принципів академічної доброчесності, а ідеї, наукові результати, матеріали наукових досліджень виконані здобувачем особисто і не містять текстових запозичень інших авторів без посилання на відповідне джерело.

Враховуюче зазначене, дисертаційне дослідження відповідає «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, а її автор Курносенко Анастасія Олександрівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 - Економіка.

Рецензент

завідувач кафедри публічного управління
та адміністрування Державного торговельно-
економічного університету
доктор економічних наук, професор

Наталя НОВІКОВА

Підпис Новикової Наталі засвідчую
1470624
Начальник відділу кадрів _____
К. Шевченко